

Чемпион малчын

АДА-ИЕЗИНИҢ САЛГАКЧЫЗЫ

Азияна кара чажындан-на анай, хураган дозуп, мал аразын-га өзүп-доругуп келген болгаш, мал малдаарының арга-хоргазын-даа билер, мал-маганга-даа ынак өзүлүг ада-иезиниң оруун изээн салгакчызы болган. Ооң ада-иези Дарда Доортайовна, Хуна Дүүнчүкович Ооржактар Алдан-Маадыр совхозтун мурнакчы малчыннары чораан. А авазы Дарда Доортайовна "Тыва Республиканың алдарлыг малчыны" деп хүндүлүг аттын эдилекчизи.

Азияна Алдан-Маадыр ортумах школазын дооскаш Ак-Довурактын техникумунга фермер-сайгарлыкчы-садыгы мергежилдин курстарына чедишкенин өөренип алган.

Оон чанып келгеш Азияна ада-иезиниң кодан малын хүлээп алгаш, малчыннааштың, үш чылдың нүүрүн көрүп, үр-түңнелдиг ажилдап турары бо-дур. Малчын болурда артында-ла арат фермер ажил-агыын удуртуп, хой малды кодан сыңмас кылдыр өстүрүп, холу дыңзыг ажилдап турар.

Уругларының ачазы, ынак эжи Белек Куулар-биле эгин кожа, эпиг-демниг, эл-хол бооп эрестиг ажилдап, чурттап турарлар. Холу дыңзыг хойжуга санады берген Азияна Хунаевнаның коданында амгы үеде 987 баш хой, өшкү бар. Шудургу ажил-иштиң түңнелинде көргүзүлгери чылдан чылче экижип, бо чылын төрүүр 498 хойдан 502 хураган-ны камгалап алган. Дүк кыргыздазының талазы-биле база-ла хоомай эвес болган. Бир хойга онааштыр 2 кг 300 грамм дүктү кыргып алган. Мал бажының кадагалалы шыырак болган.

Малчыннар аразынга калбарган чарышка бо чылын Азияна Хунаевна шылгарап үнгөш, бирги черни чаалап ал, республика Наадымының чемпиону болуп, чүк сөөртүр тележалыг мотоцикл-биле шаңнаткан.

Ада-иези үлегерлиг малчыннар Дарда, Хуна Ооржактар уруу, күдээзинге хүн бүрүде арга-дуржулганын айтып берип, хойжу, малчын кижиниң чымыштыг ажил-ижинге дадыктырып турарлар. Ада-иезиниң турлаг, хонаштарын чылдың дөрт эргилдезинде ээлеп чурттап чоруур. Азияна Хунаевна чеди чүзүн малын зооветеринариялыг дүрүмнер-биле ажаап-тежээп малдап чоруур.

Коданында шээр, бода малдарын кыжын Оргу-Шөлде кыштаанга хүрменди кыштадып алыр. Часкы, күскү үеде чаңчыкан турлаа Алаш-Аксында Чаш-Терекке хонуп алгаш, чажыпкан ак ааржы дег чараш малын одар солуп кадарлар. А чайын маңык торгу чаткан ышкаш малчыннар турлаа бажы бедик Манчүрекке кышкы улуг магадылал үүжө кылдыр сериин тайгага семиртип чайладырлар.

Аныяк хойжу Азияна Хунаевнаның өөнүн эр ээзи Белек Хүреш-оолович шээр-даа, бода-даа, чылгы-даа малдарны кадарарына, хайгаараарына черле карак кызыл эрестиг эрлерниң бирээзи. Укуг-дөстүг малчын-хойжу Азияна Хунаевнаның удуртуп-баштап турар өг-бүлө эвилелиниң бүдүрбес-ле продукциязы чок. Эт, сүт, божа, хойтпак, өреме, саржаг, чөпкөк, итпек, быштак дээш-ле баар. Бо бүгү амыдыралга эргежок чугула болбайн канчаар. Эң ылаңгыя алгы-кеш, дүк чылыг хеп кылып алырына тергип аныктыг.

Аныяндан ажил-ишчи өг-бүлө 2 кыстыг. Улуг уруу Арыя Алдан-Маадыр ортумах школазында ийги класста багай эвес өөренип турар. Ийги кызы Инга уруглар садында турар.

Амдыгааштан амыдыралдың ак оруунче, ада-өгбелериниң изин чандыр баспайн бедиктерже көдүрлүп олурар амыдыралчы хойжу Азияна Хунаевна аал коданын баштап алгаш чыл бүрүде ажыг кышты хынамчалыг белеткенип, өдек-кыштаан баш бурунгаар септеп-селип, малынга четчир кылдыр эки шарлыг сизгенни кезип, белеткеп алыр.

Бораш ОНДАР.
Сүт-Хөл кожуун.

Акция "Школага белеткениринге дузалаш"

КАРАКТАРЫНДА ӨӨРҮШКҮ ДОЛГАН...

Кызыл кожуунуң девискээринде "Школага белеткениринге дузала" деп социал акцияның ажил-чорудулгазы кидин түлүк чоруп турар. Август 1-ден сентябрь 15-ке чедир чарлаттыгган бо акцияга бүгү кожуунуң албан черлериниң коллективтери, хуу сайгарлыкчылар, "эриг баарлыг" чон социал байдалы берге, хой уруглуг, амыдыралы чегей өг-бүлелерниң ажы-төлүгүгө школаже киреринге деткимчени көргүзүп турарлар.

Кызыл кожуунуң чагырыкчызының социал политика талазы-биле оралакчызы Айлана Бижектең чугаазы-биле бо хүнде (август 23-түн көргүзүү-биле) 436 школагыга 380 муң хире рубль түңнүг деткимчени көргүскен. Кызыл кожуунда ниитизи-биле 1172 школа назылыг уруглар бар, оларның аразындан 436 уругга школаже киреринге дуза херек дээрзин Айлана Алексеевна дыңнатты.

Август 24-те Кызыл кожуун эмнелгезиниң коллективи, Кызыл кожуунуң өг-бүлөгө болгаш уругларга социал деткимче төвүнүң директору Айдың Алексеевич Хурума, кожуун чагырыкчызының социал политика талазы-биле оралакчызы Айлана Бижек, Бүгү-россияның автомобилистер хой-ниити организациязының Тывада даргазы Аян Өргеевич Монгуш, кожуун чагыргазының профилактика килдизиниң төлээлери, кожуунуң КАИ, ИХЯ ажилдакчылары база журналистер Элегес-Аксында уругларга хоргадал төвүгө четкен.

Баштай-ла бо төлээлер хоргадал төвүнде уруглар-биле Кызыл кожуунуң эң-не хой авто авария болур черинге четкеш, чолаачыларга орук чурумун сагырын пропагандалаан акцияны эрттирген. Элегес-Аксындан ырак эвесте Р-257 трассага кожуунуң төп эмнелгезиниң коллективи чолаачыларның орукка сагыр дүрүмнерин, авто авария болдурбас сагындырылгы, кыйгырылгылардыг плакаттарны туткаш турупкан. А уруглар КАИ ажилдакчылары-биле эрткен-дүшкен чолаачыларга: "Хүндүлүг чолаачы! Силерни авто авария болдурбазын дээш, орук дүрүмүн сагырын дилеп тур бис!" деп чугаалааш, сагындырылгы буклеттерни үлээннер.

Кызыл кожуунда ИХЯ-ның орук айыыл-халавының пропаганда килдизиниң инспектору, полицияның майору Чойгана Михайловна Саая: "Кызыл кожуунуң девискээри улуг, хоорай чанында төп кожуун болгаш орук шимчээшкени хой. Ылаңгыя Элегес-Аксындан ырак эвесте бо трассага болганчок-ла авто орук айыыл-халавы болуп турар. Орук дүрүмүн сагывас, дүрген халдыр, эзирик рульга олурар база машина мунар эргези чок чолаачылар эвээш эвес. Ооң уржуундан орук айыыл-халавы хой болуп турар. Ынчангаш бо чүүлдерни болдурбазы-биле мындыг акцияларны удаа-дараа эрттирип турар бис" – деп чугаалады.

Дараазында бо-ла бөлүк "Школага белеткениринге дузала" деп акцияны күүседип, Элегес-Аксында уругларга хоргадал төвүгө четкенер. Хоргадал төвүнде бо хүнде 22 уруг бар, оларны 21 ажилдакчы ажаап, карактап турар. 3 хардан 17 харга

чедир социал байдалы берге өг-бүлелерниң ажы-төлүн түрүндө азырап турар. Оларның аразында 11 уруг школа назылыг шөлду тургускан, картофель, ногаа тараан огороду-даа болду. Огородунга тараан ногаа-чимизин аъш-чемге ажыг эгелээнин хоргадалдың эргелекчизи Александр Александров Долгар чугаалады. Төптүн повары Лидия Кожан-ооловна Оор уругларга чаагай, амданныг аъш-чемни кылып берип турар, уругларны олурткаш, чемгербишаан, олар-биле чугаалап хайгаарап кылаштап турар болду. Буянын кырган-авай, амыдыралы берге чаштарга өзүлүг кырган-авазы ыш хамаарылгалыг эскердим.

Аймира Хертке уруглары-биле.

Уруглар белек-селектиг келген аалчыларына конч көргүзүп бергенер. Ийги класкы Эрика "О чем поют воробы" деп шүлүктү аажок эрестиг күүсетти. База дөрткү класк Вика "Черемуха" деп шүлүктү, Санчай "Идет солдат по горе" деп ырыны бараалгаттылар. Уругларга кижизидикчи башкы Олеся Михайловна Монгуш ыры, шүлүктөрү кызып өөретки илден, олар-биле кады "Учат в школе" деп ниити ырыны лаштылар.

Уругларның хой кезии эге класстар өөреникчиле кожуунуң чагырга чериниң база кожуун эмнелгезиниң коллективтериниң чыгган акшазы-биле саткан өөредилге херекселрин база школагы формаларны уругларга кедиргеш, чигир белектерни база тывыстылар. Уругларның карактарын өөрүшкү долган, омак-хөлүг байырлажып артылар.

(Уланчызы 8-ки арында).

Повар Л.К. Ооржак дүштеки чем үезинде.

Аныяктар шуулганындан репортаж

УТТУНДУРБАС ҮШ ХҮН

"Тываның командасы-2030" аныяктар шуулганы Алдын-Булак туристтик комплекске болур деп дыңнааш, ынаар хаттывыс. Үр-даа болбаанда кайгамчык чараш чурумалдыг черде туттунган туристтик комплекс "Алдын-Булакка" чедип келдивис. Комплекстин даштындан көөрүвүске ак, көк, кызыл хептерлиг улус аай-дедир шаарайнчып-ла турлар.

Бисти Тыва Республиканың Спорт болгаш аныяктар яамызының специализи Азиана Увангур уткуп алгаш, өглөр аразы-биле эдерткеш, улуг ак өргээ дег өггө эдерттип келди. Массалыг информация чепсектиринин төлээлери ресторандыг кирип, дүштөп алгаш, аныяктар шуулганының ажыдышкынының болур шагын манап, долгандыр тиккен чараш ак өглөрни болгаш өске-даа чараш чүүлдерни сонуургап агаарлап кылаш-таштывыс-даа.

Арай деп хостуг үе тыптып келирге, шуулганга киржип келген 150 кижикчинин ийизи-биле чугаалаштым.

Аныяктар төлевилелинге бодунуң тургузуп алган төлевилелин камгалап, Ыраккы Мөңгүн-Тайга кожуундан албан-биле киржири-биле чедип келген Алиса Доңгак. Ол Мөңгүн-Тайга кожуунуң төвү Мугур-Аксы суурнуң уругларның спорт школында психолог башкылап ажылдап чоруур аныяк кыс. Алиса Доңгак бодунуң төлевилелиниң дугайына мынчаар чугаалады:

"Интернет четкизинде кайда-даа көөрүмге, "Тываның командасы-2030" деп төлевилелдер чоруп турар болган. Бодумга-даа, өске улуска-даа эки болзун дээш, амыдыралда боттандырыксаар бодалдарым черле дыка хөй. Ынчангаш "Тываның командасы-2030" деп төлевилелди сонуургай берген мен. Школачы тургаш-ла суурнуң стадионунуң чанындан кылаштап эртер болгаш, ол стадионну көөрүмге, дыка кээргенчиг болган. Үргүлчү ээнзиргей, кижиде чок турар. Ону "диргизип", кылымал ногаан шыктан чаттырыптар-дыр деп бодай бердим. Ол төлевилелди ажылдап кылырымга 6-7 млн. рубль хире акша-төгери херек болган. Чүгле кылымал ногаан шыкты чадарынга ол хире акша херек — ону бээр эккээри, сөөртүрү, адаан дескилеп белеткээри дээш оон-даа өске ажылы дыка улуг болган. Шупту каттышкыш, ниитизи-биле 11 млн. рубль хире акша херек болду. Ындыг көвей түңнүг төлевилелди дөмей-ле ажылдап кылгаш чорудуптарымга, Спорт болгаш аныяктар

ТР-ниң Баштыңы Ш.В. Кара-оол шуулганың хүндүлүг аалчызы.

талазы-биле яамының специализи Азиана Увангур херек ужурулгү түңү дыка улугдур, ол хире акша берип шыдавас бис, 200 хире муң рубльге кылдыр эде бижип ал дээн. Ынчангаш эде кылганым бо. "Күш-ажылга болгаш камгаламга белен бол" деп Россия чергелиг программа бар. Ол программада дужаар ужурулгү ниитизи-биле 10 дүрүм бар. Оларның дөртүн албан дужаар, а арткан алдызының аразындан база дөртү шилип алыр.

Чүге албан-биле "Күш-ажылга болгаш камгаламга белен бол" деп төлевилелди кыла берген мен дээрге, ол талазы-биле Тыва Россия иштинге 50 ажыг дугаар черде турар. А Тываның иштинде Мөңгүн-Тайга кожуун эң сөөлгү черде боорга, спорттун бо хевирин сайзырадып, чурттакчы чоннуң кадык амыдыралын көдүрер сорулга-биле шилип алган мен. Ону дужаап алырга, кижиниң шалыңыга база хуулар немээр. Бир звес школачы кижиле чүлүлдү алдын азы мөңгүн медаль-биле дужаап алыр болза, өөренип кирер деп турда, немей 10 балл бээр. Ажылдап турар улустуң шалыңыга 5 хуу немээр.

Төлевилелимни эде бижээш чорудупкаш, аныяктар шуулганынче баар дээш, интернет таварыштыр чагыг кириптеримге, мени хүлээп алган. Оон үр-даа болбаанда эрте берген силер деп чагаа келди.

Аныяктар шуулганынга келгенимге дыка өөрүп тур мен. Дыка хөй чаа чүүлдерни билип алдым. Аыш-чеми, удуур-чыдар орун-дөжек талазы-биле хандырылга тергин эки-дир. Чаа-чаа

аныяктар-биле найыралдажып, таныжып, билчип алыр, солун болгаш ажыктыг шуулган-дыр деп санаар мен.

Организаторларга мындыг аянныг шуулган дээш четтиргенимни илередиксеп тур мен. Кожуунумда спорт болгаш аныяктар талазы-биле килдистин даргазы Дамырак Хүре-оолга, кожуунуң социал-политика талазы-биле оралакчы Саида Дугаржаповнага моральдыг деткимчези дээш четтирдим.

150 кижиниң аразында 20-30 хире кижиле шилитинер чүве болганда, шупту кижикчилдерге чедиишкенин күзедим. Бир звес эрте бээр болза планнап алган төлевилелимни бо күзүн кылып кааптар мен. Дараазында со-

Өөредилге төлевирлиг болур. Тываның аңгы-аңгы булуңнарында суг адаанда черлерге чедирери программада кирип турар. Элээди оолдарга дыка солун туристтик үнүшкүннер болуру чугаажок.

Бо төлевилелге ниитизи-биле 390 муң рубль херек. Боттарывыс 90 муңну белеткеп алдывыс. Ынчангаш 300 муңну бо грантыдан кордап турар бис. Күрүнеде ажылдавышаан, сайгарлыкчы база болуп турар мен. Дус-Хөлде "Таңды Тыва" туристтик дыштанылга төвүн кылып доозуп тур бис.

Мында киржип чедип келген аныяктарга боттарын шын алдынып, ол хире арга-дуржулгалыг эксперттер бисти өөредип кээп турда, черле кызымак болурун, эки өөренип алырын күзээр кижидир мен. Эрткен чылын Дус-Хөлге туристтик төп ажыдар дугайында төлевилелим-биле киришкеш, эртпейн бардым. Ынчалза-даа 1 млн. 300 муң рубль хире акшаны оон-моон тыптынгаш, күзүн чүүлүмнү чедип алдым. Ам бо чылын, "Тыва дайвинг" деп төлевилел тургузуп алгаш, киржип чедип келдим. Эрте бээринге идегелим, бүзүрелим улуг.

Шуулган чаа-ла ажыттыган. 150 төлевилелдерниң доозазы солун болгаш ажыктыг. Ынчалза-даа оларның чүгле 20-30 хирези шилитинер. Эң-не төлөттиг төлевилелдиг кордакчылар эртип, күрүнениң грант акшазын алыр дээрзи чугаажок.

Айдың ОНДАР.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктары.

Шуулган үезинде.

Тыва Республиканың күрүнениң кадык камгалал системазының медицина организацияларының даңзызын ёзугаар база эмчилерниң тодарадып түңнээни-биле иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандыларының Чурумун бадылаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2018 чылдың август 1 №390 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың 2017 чылдың декабрь 29-та 353-ЗРТ дугаарлыг «Тыва Республикада иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандылар дугайында» Хоойлузунун 3 чүүлүгү дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Бадылаар капсырылгалар:

Эмчилерниң тодарадып түңнээни-биле иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандылар Чурум;

Тыва Республиканың күрүнениң кадык камгалал системазының иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир

уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганын чорудуп турар медицина организацияларының даңзызы.

2. Бо доктаал албан ёзу-биле парлаттыг хундун соңгаар он хонук дургузунда күштүг болуп кирер.

3. Бо доктаалды республиканың «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарына парлаар, Тыва Республиканың «Эрге-хоойлу информациязының албан-ёзунун интернет-порталына (www.pravo.gov.ru) болгаш Тыва Республиканың албан-ёзунун «Интернет» информат-телекоммуникация четкизинге салып үндүрер.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчысы О. НАТСАК.

Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле бадылаттыг 2018 чылдың август 1. №390

Эмчилерниң тодарадып түңнээни-биле иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандыларының Чуруму

1. Бо Чурум Тыва Республиканың күрүнениң кадык камгалал системазының медицина организацияларында чурттап турар чериниң аайы-биле диспансер учетта турар иштиг херэзженнерге, уруун төрүттүнгенинтен эгелээш бир харга чедир эмзирер турар иелерге, ол ышкаш школа мурнунун өөредилге организациялары барбайн турар, өг-бүлезиниң ортума орулгазы Тыва Республикада бир кижиге онааштыр тургустунган амыдыраарының адаккы деңгелинде куду орулгалыг болгаш эмчилерниң тодарадып түңнээни-биле эки шынарлыг чемнер-биле хандылар үш хар чедир уругларга хамаарылгалыг болуп турар.

2. Бо Чурум долу күрүне хандырылганында турар өскүс уругларга болгаш ада-иезиниң хайгааралы чок арткан уругларга хамаарышпас.

3. Тыва Республиканың Чазаның бадылаан доктаалын ёзугаар Тыва Республиканың күрүнениң кадык камгалал системазының медицина организациялары (моон ыңай – медицина организациялары) иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны чурттап турар чериниң аайы-биле эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганын чорудар.

4. Бо Чурумунун 1 пунктунда айттыг-ган иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандыларда, кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органының тургускан даңзызын ёзугаар медицина көргүзүлгелерин (моон ыңай – медицина көргүзүлгелери) барымдаалаар.

5. Медицина көргүзүлгелери Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө яамызының 2012 чылдың май 5-те үндүрген дужаалын ёзугаар ажилдап турар эмчи комиссиязының түңнели-биле (моон ыңай – медицина түңнели) тургустунар.

6. Медицина түңнели кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органының тургускан майы болгаш чуруму-биле бердинер.

7. Иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны бир кижиге онааштыр орулгазын 2011 чылдың август 24-те №516 «Тыва Республикада уругга пособие алыр эргени тодарадырда, бир кижиге онааштыр орулганың хемчээлин санаар болгаш учетка алырының Чурумунун дугайында» Тыва Республиканың Чазаның доктаалын ёзугаар чорудар.

8. Продуктуларның ассортименти, оон санында уругларның тускай чемнерин (моон ыңай – продуктулар ассорти-ментизи) кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органы тодарадыр.

9. Иштиг херэзженнер, уруг эмзирер иелер болгаш үш хар чедир уругларны хоойлу-биле төлээлери эки шынарлыг чемнер-биле хандылар дугайында боду-нуу-биле хостуг бижеэн билдиришкини чурттап турар чериниң аайы-биле медицина организациязынче кириер.

10. Иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганы дараазында документтер-биле чоруттунар.

Россия Федерациязының хамаатызының

паспорту (иштиг херэзженнерге болгаш уруг эмзирер иелерге), уругнуң төрүттүнген херечилери;

Муниципалдыг тургузугнуң социал камгалал органының бергени Тыва Республика девискээринде өг-бүлениң бир кижиге онааштыр амыдыраарының адаккы хемчээлинден улгатпас орулгазының дугайында справка.

11. Медицина организациялары иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганының дугайында медицина көргүзүлгелерин тодарадып, медицина түңнелин тургузар.

12. Медицина түңнелин бээр: иштиг херэзженнерге – диспансерлиг хайгааралында турар медицина организациязының акушер-гинеколог бээр; уруг эмзирер иелерге болгаш үш хар чедир уругларны хоойлу-биле төлээлери – медицина организациязының педиатры бээр.

13. Медицина түңнели иштиг херэзженниң хуу картазынга азы уругнуң өзүлде сайзырал картазынга кошунар.

14. Медицина көргүзүлгелери бар болза, медицина организациялары иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны продуктуларның ассортименти ёзугаар эки шынарлыг чемнер-биле хандылар.

15. Иштиг херэзженнерге, уруг эмзирер иелерге болгаш үш хар чедир уругларга медицина түңнелин алган айның соонда айдан оон күштүг болган хуусаазын төндүр эки шынарлыг чемнерни бээр.

16. Эки шынарлыг чемнерни Тыва Республиканың күрүнениң кадык камгалал системазының медицина организацияларының үлелге пунктуларындан бээр.

17. Иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганада айткан байдалдарда дараазында айның бир дугаар хундун сокса бээр.

чемни бээр хуусаазы төгөнде; уруг эмзирер иелерге – уруунга чемни 12 ай иштинге бээр деп көргөнде; иштелгени төгөнде;

үш хар чедир уругну өскүстөр болгаш ада-иезиниң хайгааралы чок арткан уругларны күрүне хандырылганының организациязынче тургускаар;

иштиг херэзжен, уруг эмзирер ие болгаш үш хар чедир уруг өлгөнде, көрдүнген чурум ёзугаар өлгөн азы ис чок чиккен деп санатканда;

иштиг херэзжен, уруг эмзирер ие болгаш үш хар чедир назылыг уруг Тыва Республикадан дашкаар доктаамал чурттаар черинче көшкенде.

18. Эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганы соксадыр деп шийтпир дараазында байдалдарда хүлээп алдынар:

иштиг херэзженнерге – херэзженнер консультацияларында (кабинеттеринде) акушер-гинекологтар;

уруг эмзирер иелерге болгаш үш хар чедир назылыг уругларга – участок эмчилериниң педиатр эмчилери;

медицина организацияларында, оон санында тускайлаттыг медицина организацияларында хайгааралды ортума эртемниг медперсонал (акушер-ка азы фельдшер) чорудуп турда, эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганы соксадыр деп шийтпирни 2011 чылдың ноябрь 21-де №323-ФЗ «Россия Федера-

циясында хамаатыларның кадыкшылының үндөзүнненин дугайында» хоойлу болгаш Россия Федерациязының кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө яамызының 2012 чылдың март 23-те үндүрген №252н дужаалына үндөзүлп ортума эртемниг медперсонал хүлээп алыр.

19. Эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганы соксадыр дугайында уругнуң өзүлде-сайзырал картазынга (оон санында уруг эмзирер иелерге) база иштиг херэзженниң хуу картазынга демдеглеп бижиер.

20. Медицина организациялары кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органынче квартал санында отчеттуг үени дараазында айның 5-тиң хундуге чедир эки шынарлыг чемнер-биле хандырылган иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны сан-түнүнүн дугайында медээлери кириер.

21. Чыл санында, октябрь 1-ден орай-татпайн, медицина организациялары кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органынче дараазында календарлыг чылда алыр чемнериниң чагыын кириер.

22. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органы медицина организацияларының чагыгы-рына үндөзүлп Россия Федерациязының хоойлужудулганын ёзугаар дараазында чылда эки шынарлыг чемнерниң садып алышынын чорудар.

23. Медицина организациялары: бүдүрүкчүлөрдөн эки шынарлыг чемнерни Тыва Республиканың кадык камгалал яамызының чарып алганы күрүне керээлери үндөзүлп хүлээп алыр;

эки шынарлыг чемнерни шыгжаарының, үндүрүп бээриниң болгаш учедунуң чурумун аңгы тускай эрге-хоойлу актызы-биле бадылаар;

өг-бүлезинде орулгазы чурттакчы чонун бир кижиге онааштыр амыдыраарының адаккы деңгелинде ашпас хемчээлдиг иштиг херэзженнерни, уруг эмзирер иелерни болгаш үш хар чедир уругларны учедун тургузар болгаш даңзыларын хевирлээр; кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органының тургускан хуусааларын ёзугаар үндүрүп бергени эки шынарлыг чемнер дээш отчеттар хевирлээшкини хандылар;

артып калган эки шынарлыг чемнерни ай санында саналгазын (инвентаризация чорудулганын) хандылар;

эки шынарлыг чемнерни сорулгазынга дүүштүр ажыглавааны дээш база отчет медээлериның шынны дээш харысалгалыг;

Кадык камгалал адырында Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг органының тургускан чурумун ёзугаар хөй-ниити организациялары, назы четпээнер херектериниң комиссиялары, өг-бүлеге болгаш уругларга социал дуза чедирериниң төптери-биле информатистыг кады ажилдажылганы чорудар.

24. Иштиг херэзженнер, уруг эмзирер иелер болгаш үш хар чедир уругларны хоойлу-биле төлээлери медицина түңнелинче чепшээрешпээнде, эки шынарлыг чемнерни бербээнде азы эки шынарлыг чемнер-биле хандырылганы соксадыр деп шийтпирлээнде Россия Федерациязының хоойлужудулганын ёзугаар хомудалды кирип болурлар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

Чөөн-Хемчик кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының составына немелделер дугайында

2018 чылдың август 23 № 41/208-7 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2017 чылдың февраль 1-де «Чөөн-Хемчик кожуунун девискээр соңгулда комиссиязын четчелеп тургузарының дугайында» №126Y591-6 доктаалы-биле тургустунган Чөөн-Хемчик кожуунун девискээр соңгулда комиссиязына кандидатура талазы-биле саналды өөренип көргөш «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдум киржир эргелериниң кол-комагадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 21 чүүлүнүн 11 пунктунун удуртулг болдурга, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Чөөн-Хемчик кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының составына томуйлаар:

Нэлля Васильевна Кууларны 1977 чылда төрүттүнген, эртем дээди, түр када ажилдавай турар, комиссияның составына томуйлаар кылдыр чурттап турар черинден саналдаан.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарына парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА

Улуг-Хем кожуун 95 харлаар

ААЛЧЫЛАРЫН МАНАП ТУРА

Улуг-Хем кожуун 95 чылдаан юбилейинге болгаш Шагаан-Арыг хоорайның 130 харлааныга улуг белеткели чорудуп эгелээш.

Тываның төп кожууну Улуг-Хем чүгге Тываның эвес, оон даштын да-даа ат-сурагыл кижилерниң төрүн чурту. Август 31-ден сентябрь 2-ге чедир улуг-хемчилерни болгаш оон аалчыларын дыка хөй солун хемчеглер манап турар. Болур юбилей утундурбас, чырык сактышкыннары арттыралар аазап турар.

Кожуунун культура төвүгө Улуг-Хемниң бүдүрүлгелериниң мурнакчыларын болгаш хоочуннарын шаңнап-мактаан ёзулал соонда байырлагга тураскааткан «Даңгына Ай-кыс» деп театржыткан көргүзүгү бараалгадыр, ол ышкаш республика чергелиг уругларның «Сарадак-2018» деп хөмөй мөөрейиниң дээди шаңналын алган тилекчилериниң, регионнар аразының «Верховье-2018» деп орус культура мөөрейиниң лауреатарының, Бүгү-российжи хөйүнү ыры ниитилелиниң округ чадазының тилекчилери «Дембилдей» ансамблиниң концертин көргүзөр.

Хоорайның стадионунга янзы-бүрү спортчу хемчеглер, Д.Оканчыктың адына тураскааткан ышка скульптуралар чазар 2-ги республика мөөрейиниң ажилдарының делгелгези база «Шагаан-Арыг арыннарда» болгаш болушкуннарда» деп В.И. Данжаловтун фото чуруктарының делгелгези, «Бютан херээ чо» деп танцы-сам фестивал мөөрейи база юбилейлиг лотерея ойнаашкыны болур.

Бистин корр-

"Хандагайты — Боршоо"

ЭКОНОМИКТИГ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ӨЗЭЭ

Каайлы постузуунуң начальниги Карим Эртне декларация долдурарында дузалажып тур.

Россия биле Моол кызыгаарында "Хандагайты" ийи талалыг автомобиль эрттирилге пунктузунга Россияның Айыыл чок чорук албанының Тыва Республикада Кызыгаар эргелелиниң парлалга албанының чалалгазы-биле чедип, оларның ажил-ижин сонуградым. Бир дугаарында каайлы эрттирилге постузуна кызыгаар ажилдакчылары маатыларның даштыкы паспортун наан соонда, каайлы хыналдазынга кир. Аңаа декларация (үндүр сөөртүр турар барааннарының түңү 10 муң доллардан өрү) долдуруп, чүгүн тускай этген дериг-херекселге хынадыр. Паспорт, документилен үш удаа хынаткан онда, хамаатыларның автомашина-нын "Янтарь" деп радиактивтиг болгаш берлиг материалдар хынаар дериг-херекселге, дараазында кызыгаар болгаш айлы чериниң кинологтары частыр алгаш наркотиктиг бүдүмелдер тывар тары-биле шыңгы хыналданы кылыр. Даштык ветеринарлыг, фитосанитарлыг хыналданы база албан эртер. Беш аңгы бирини хыналдазын эрткен соонда, кызыгаарны эртип, 250 хире метр ырак естее Моолдун "Боршоо" эрттирилге пунктузунче халдып чоруптар.

Каайлы постузуунуң начальниги Карим Эртне ажилын таныштырды: "Хамааты-ар үндүр, кири сөөртүр барааннарының аңызын чедир билбизинден административтиг торгаалга онаажып турар. П дээрге, кижиниң амы-тынынга айыыл

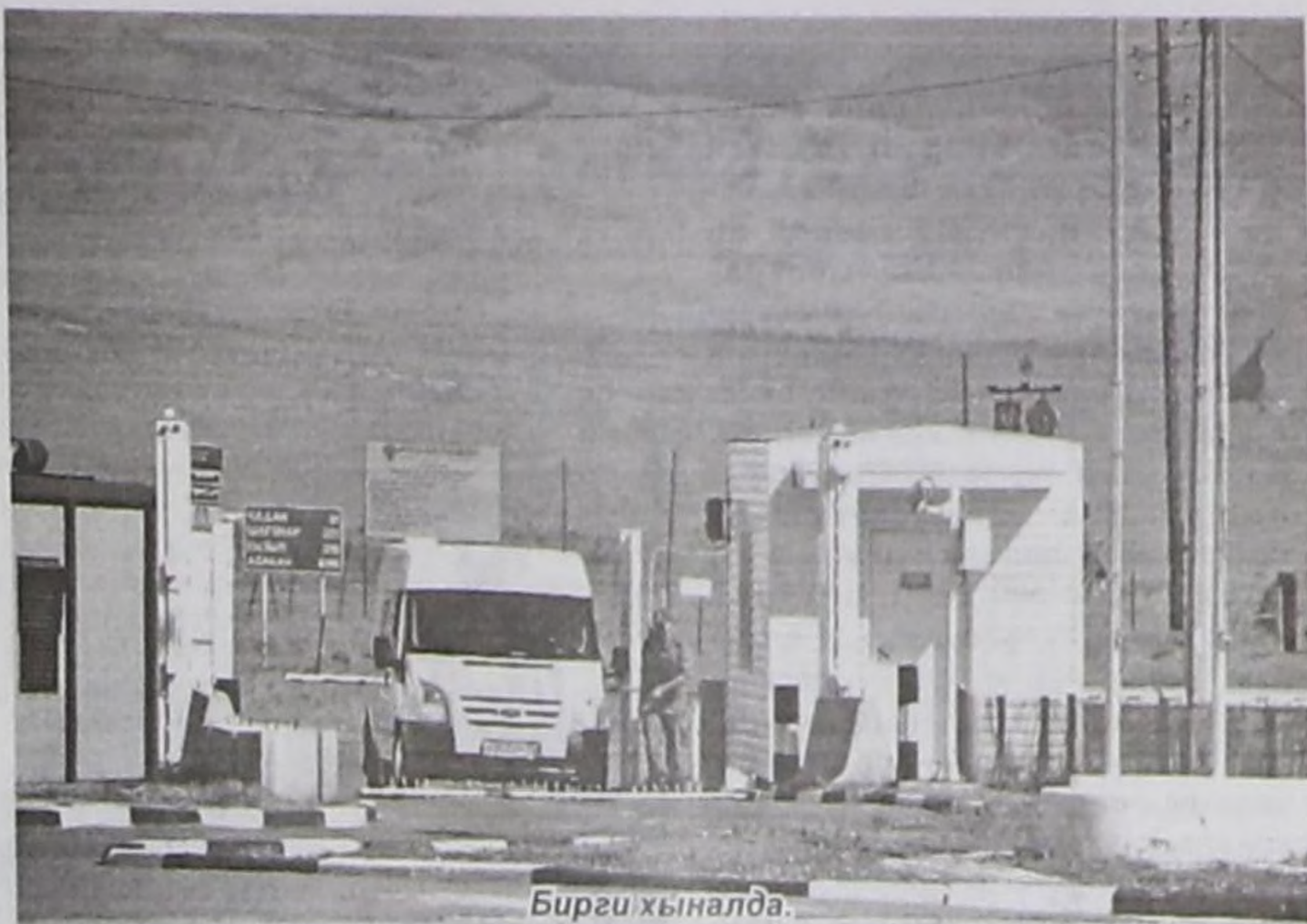
тургузуп болур ок-чемзек аймаа, электрошокер... Чижээ, соок чепсектерге хамааржыр бижекти тып алган болзувусса, ону хавыргаш, Новосибирск хоорайже экспертиже чорудар бис. Бир эвес ооң түңнелдери бадыкаттына бээр болза, хамаатыны торгаалга онаар".

"Хандагайты" ийи талалыг автомобиль каайлы эрттирилге черинде РФ-тиң Айыыл чок чоруунуң федералдыг албанының ТР-де Кызыгаар эргелелиниң, Тываның каайлы чериниң, Росхереглелхайгааралдың ТР-де эргелелиниң, ТР-де күрүнениң ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал албанының төлээлери ажилдап турар.

Моол талазындан кирип турар автомашиналар хыналда-эрттирилге пунктузунда тургускан дезинфекциялыг суук чүүлдүг оңгарны албан халдып эртер. Бир эвес кызыгаарга халдавырлыг аарыгларга каразыттырып турар хамаатылар илереттинер болза, дүрген дуза чедирер станцияның автомашиназы келгиче дээр, оларны тускай аңгылаан черге чыттырар.

Эът, сүт, дагаа чуургалары эрттирери хоруглуг дээрзин ТР-де ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал албанының улуг күрүне инспектору Мерген Монгуш дынатты.

РФ-тиң Айыыл чок чоруунуң федералдыг албанының ТР-де Кызыгаар эргелелиниң ажилдакчызы Эдуард Баширов чоокку чылдарда моол-российжи кызыгаарга хөй талалыг эрттирилгени

Бирги хыналда.

тургузарын дыңнатты.

"Амгы үеде Россия биле Моолдун хамаатыларына кызыгаар ажык. Өске чурттарның хамаатылары кызыгаарны эртер дээрге, чөпшээрэвес ужурга таваржыр бис. Ынчангаш олар Алтай болгаш Бурятияның хыналда-эрттирилге пунктуларын таварыштыр эртер.

Күрүне кызыгаарын Россия талазындан эртерде, хамаатылар даштыкы, ажил-албан болгаш дипломаттыг, а Моол талазындан национал даштыкы, ажил-албан болгаш дипломаттыг паспорттарлыг болур ужурлуг. Ниитизи-биле кызыгаарны Россияның хамаатылары (70 хуу) хөйү-биле эртип турар. Арткан 30 хуузу Моолдун хамаатылары. 2014 чылдан эгелеп Россия биле Моолдун аразында виза чок эртер чурум ажилдап турарын сагындырып каалы" — деп, кызыгаар эргелелиниң ажилдакчызы чугаалады.

Чеди айның дургузунда "Хандагайты" ийи талалыг автомобиль эрттирилге пунктузунга 50 муң кижиз база 13 муң автомашина хыналданы эрткен. Хамаатыларның документилен болгаш чийик автомашиназын хынаарында 20 хире минута хереклеттинер болза, аар

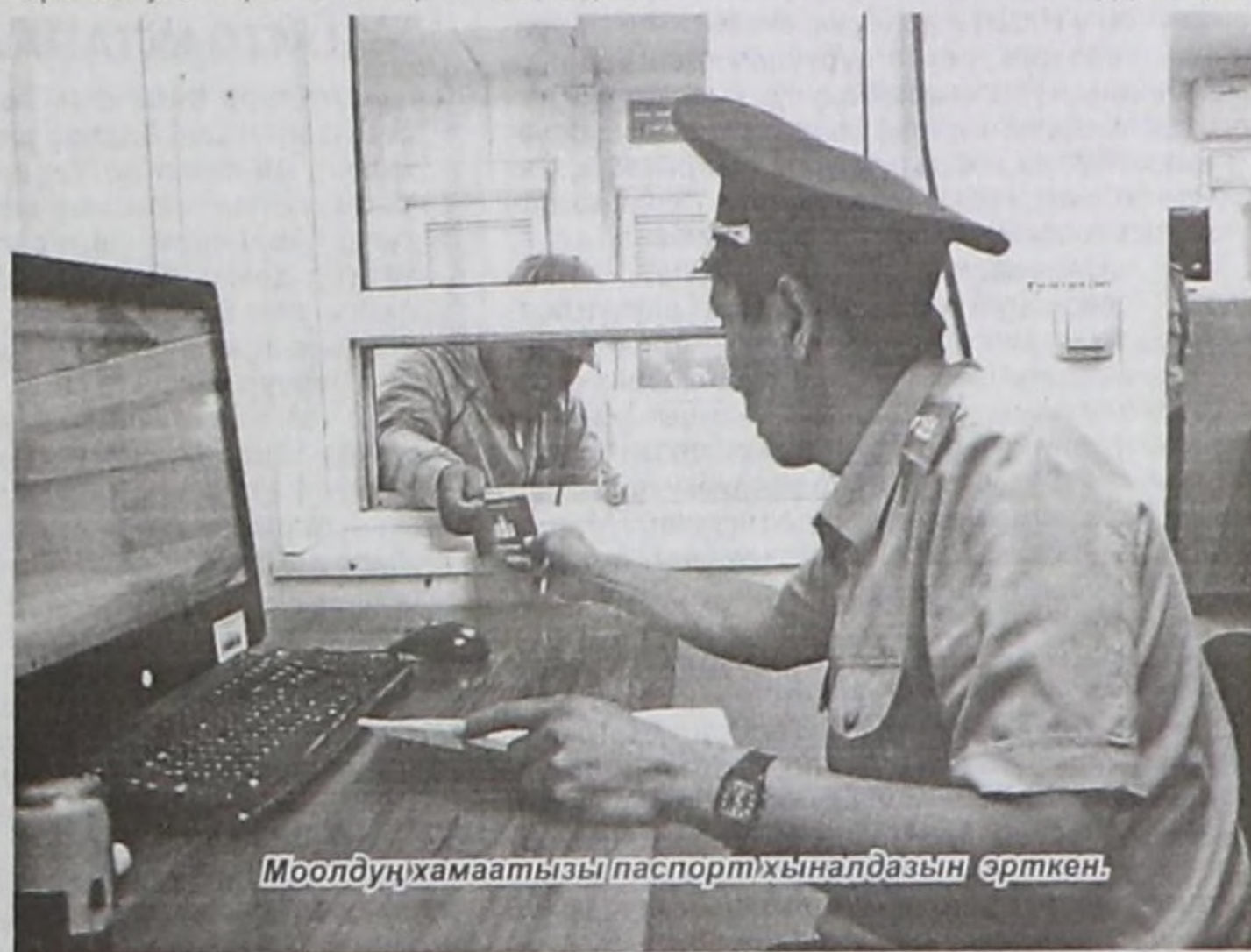
чүкк автомашиналарының ээлеринге 35 минута негеттинер.

Автомашиналар транспорт хынаар черге халдып кээрге, кинология албанының ыттары (немец овчарка Глория, англи спрингер-спаниель Шерлок) өөрөнгени аажок ооң ишти-даштын хоруглуг эт-херекселди тывары-биле шалыпкын дилеп кириптер болду.

"Хандагайты — Боршоо" каайлы эрттирилге черинге Тываның даштыкы садыг-саарылгазының эң хөй кезии онаажыр. Хандагайты хыналда пунктузун хөй талалыг эрттирилге чери эрге-байдалдыг кылдыр тургузуптарга, Тываның болгаш Сибириниң регионнарының Моол-биле кады ажилдажылгазын чаа деңгелче көдүрер арганы бээр.

Хөй талалыг эрттирилге Тываның транзит аргаларын ажылгаарында, Европа биле Азия аразында Тыва таварыштыр транспорт коридорун аядарында үндезини тургузар. Чаа эрттирилге чери Тываның экономиктиг хөгжүлдениң өзү болур.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Авторнуң тырттырган
чуруктары.

Моолдун хамаатызы паспорт хыналдазын эрткен.

Кинологтар ажилдап кирипти.

Моолдан келген автомашиналар.

Россия биле делегей чергелиг "Синяя птица", "Голос. Дети" көрүлделерге киржип каапкан Ай-кыс Кыргыз ам база аъттаныр дей берген. Бо удаада ол Бүгү-россияның "Юная звезда" көрүлдезинге киржир. Ынчангаш бо бешки классчыны Тывавыстың Баштыңы Шолбан Кара-оол амы-хууда чылы-биле хүлээп алган. Бо ийи кижиниң баштайгы ужура-жылгазы 2012 чылдың сентябрьда болганын ам-даа сактыр мен.

Самагалдайның № 1 ортумах школазының эге класстарының оран-савазын ынчан чаа-ла септен дооскан. Шаанда маңаа турган Чыргаланды школазын 1948 чылда Ужарлыг-Хем ол чарыынче көжүргөш, мону чурттаар интернат кылып каан. ИХЯ-ның кадрлар килдизин начальниктеп чораан Федор Дажы, Эрзин биле Теске райкүүском даргалап чораан Николай Чындыгыр, бирги болгаш кара чаңгыс тыва поляржывыс Владимир Чооду бо интернаттың да-зылгаларына турдус. 1960 чылдарга чедир крышлаттынмаан чүве. Ынчангаш бо септелгениң доозулганының байыр-лалына Чыргаланды школазының 1040 чылдагы бирги классчызы бөгүн Нам-чак-биле кады кириштим, ийиги классчы Ай-кыстың ырлаанын ынчан бир дугаар дыңнаан бис.

2012 чылдың октябрь 10-да үнгөн "Самагалдай" солунуң бирги арнында хачы

Бичии сылдыс

АЙ-КЫС АМ БАЗА АЪТТАНЫПТАР

туткан Ай-кыс биле Даргавыстың кады турар бо чуруун мынчаар тайылбырлаан: "Самагалдай эге школазын чаартып септээн соонда аждыдышкын лентазын ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол биле тергин өөреникчи Ай-кыс Кыргыз үзе кескен".

Ай-кысты алдаржыдып келген "Голос. Дети" дамчыдылганы дыка-ла магадаар-дыр мен. Ооң бир удуртукчузу Дима Билан бистиң бичии ыраажывысты чаптааш, "Тува нами гордится" деп деткип турду. Ол бөлүктүң онзазын, уруглар-биле чугаалажырының ужурлуун, утка-

лыын. Сөс бүрүзү – сөң, эм-дом, суксу-чем. Ай-кыстың мында башкылары база ындыг. Ылаңгыя ол студияның удуртукчузу Борис Салчак биле Москвадан бээ Ай-кыс-биле кады чоруп турар Ирина Момдай база. Ындыг ыраажылыг болган дыр бис, а бис база чоонган деп бис?

А бис база ырлап чоруул!
Ай-кыс Кыргыз бичиизинде
Авазының ырын дыңнаан.
Ынчангаш-ла Ай-кыс бөгүн
Ырлап чоруур болу берген:
Ай-кыс – бистиң ыраажывыс,
А бис база ырлап чоруул!

Ынайындан мынчага дээр
Ырлап көрбээн кижиге турбас.
Ынчангаштың Ай-кыс ышкаш
Ырлажып-ла чоруулунар:
Ай-кыс – бистиң ыраажывыс,
А бис база ырлап чоруул!

Өөренирин экижиткеш,
Өөрлеривис эвилелдээш,
Школачы Ай-кыс ышкаш,
Ындынналдыр ырлап чоруул:
Ай-кыс – бистиң ыраажывыс,
А бис база ырлап чоруул!

Чооду КАРА-КУС

Чурукту авторнуң архивинде
алга

«ШЫННЫҢ» почтазындан

ТӨӨГҮЛҮГ АРНЫ

Эрткен чүс чылдарның ээр-дагыр оруктары совет чонга улуг когаралды чедирген репрессия чылдары-биле холбаалыг болган. Авамның төрөл аймаан база ол коргунчуг репрессия оюп эртпээн. Бодунуң төрөлдериңиз репрессияга канчаар таварышканын авам сактып чугаалап чораан.

Авамның кырган-ачазының ат-сывы Сат Чүлдүм. Чаа-Хөл кожуунуң Хереме сумузунга ол төрүттүнгөн. Ооң улуг огу Назыты авамның ачазы. Хангыт репрессия эгелээр, истеп сүрүүшкүндөн чайлаар дээш, авамның улуг акызы бодунуң «Сопулдай» деп шол адын адазының ады Сопулдай кылдыр солан, а авам Түлүш кылдыр ужурга таварышкан. Сат Чүлдүм өгбөвис каржы шаажылап таварышкан. Минусинск хоорайга кара-бажыңга мөчөөн.

Мээң кырган-авамдан бичези Николай Чолдак-оолович Товарищтай кырган-ачам. Ооң бодунуң болгаш уруг-дарыының салым-чолу бир янзы болган. Бичиизинде авазының Эйлиг-Хемде төрөлдериңиз аразыңа өзер салым-хуулуг болган. Ат-сывын Николай Чолдак-оолович Товарищтай кылдыр солан соонда 1938 чылдан 1947 чылга чедир республиканың ишти херектер ямызынга ажилдап чораан. ТАР-ның ишти херектер сайыды албан-дужаалга чедир депшээ. ТАР-ның ийи генералының бирээзи бооп, төөгүжө кирген.

Ооң ажи-төлү база эртем-билигил, Тывага ат-сураа билдингир кижилер болганнар. Улуг уруу Вера Николаевна Товарищтай Москвага башкылап ажилдап, ында бежен ажи-чылдар чурттап чоруур. Ортун уруу Саина Николаевна Кюри (Товарищтай) бүгү назынында өөредилге адырынга ажилдап чораан, амгы үеде бистиң аравыста чок. Хеймер уруу Клара Николаевна Тинмей бүгү ажилчы чылдарында аптека эргелекчизинге ажилдааш, хүндүлүг дыштанылгажы үнгөн.

Оолдары Геннадий биле Илья Товарищтайлар адазының изин истеп, ишти херектер органна-

рынга ажилдап, бедик албан-дужаалдарга чедир депшээнер. Илья Товарищтаевич чырык черден чарлып чоруткан.

Чаа-Хөлдүң Хереме сумузунуң Кезек-Саттар төрөл чонумнуң аразындан 11 Сат актыг черге буруудаттырып, хангыт шаажылап таварышканнар. Оларны хоойлу езугаар 1970 чылда агартып, төлөптүг ат-алдарын катап тургускан.

Херемениң Кезек-Саттары төрөлдериңиз база бир төөгүлүг арыны мындыг болган.

«ХОЙТПАКТАВААЛЫҢАР»

Культура биле дыл аразында сырый ханылаалыг деп бодаар мен. Өске дылдарны кызып өөренип ап турзувусса-даа, төрөзнь тыва дылын улам хандыр билири кончуг чугула. «Аваларны шиливес» деп чиге сөглээн үлөгер домак бар болгай. Кижиниң төрөзнь дылы ооң мага-бодунда, угаан-бодалында авазының аа сүдү-биле кады сиңген деп билип чоруур мен.

Өске черге чорумза-даа, ха-дуңма төрөлдериңиз аразында өске язы-сөөктүг улустарывыс бар-даа бол, бодунуң төрөзнь дылын утпазы чугула дээрзин чагып чугаалаар-дыр мен. Дылывыс чокта үнүвүс чок-биле демей-ле дээрзин утпаалыңар.

Назы-хары дөгү берген чамдык энелер безин бодунуң-на дылында арга-чадаарда чугаалап турарын дыңнааш, шуут кайгаар-дыр мен. Төрөзнь дылыңа чугаалаарда, өске дылдар-биле «хойт-пактавай», арыг чугаалаары күзенчиг. Бистиң тыва дылывыска хамаарыштыр дүвүрелин арыг тывалап чугаалаар америк Шон Патрик Куирк илеридип турганын утпаан-на болгай бис.

Тыва дыл кичээлдерин, аргалыг-ла болза, школага өөредириниң үе-шагын көвүдөдип, анык-өскөннүң төрөзнь дылыңа сонуггалын оттурары күзенчиг.

Елена ЧАТБАЛ.
Чаа-Хөл суур.

ХУУ ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ УДУРТУКЧУ ЭЭЗИ

Виктор Белек-оолович Хомушкунуң күш-ажылчы намдары 2003 чылда Чадаананың бир дугаар одалга черинге машинист ажилдан эгелээн. Мурнунга салдыг сорулгаларны күүседир дээш, ак сеткилдиг ажилдап келгеш, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Ачазы Бажың-Алаактың хоочун чылгычызы Белек-оол Сараатович. Ооң Калчан-Шилги чүгүрүк ады чарыштарга каш удаа эрткилээн. Белек-оол Сараатович, Тамара Савыжаановна Хомушкунуң ийи дугаар огу Виктор хуузуңа дузалал ажил-агыйын сайзырадып, чаа кыштагы тудуп алган.

Ол кожуунуң аът федерациязының кежигүнү. Чүгүрүк айттар өстүрүп, чарыштарга кириштирер сорулгазын чедип ап турар. Чылдан чылче чаш кулуннарны онча-менди камгалап ап келген. Ынчангаш Виктор Хомушкунуң хууда дузалал ажил-агыйында бода болгаш шээр малдан аңгыда, чылгызының баш саны өскөн.

Чөөн-Хемчиктин көдээ ажил-агый эргелелиниң көргүзүлгелеринден алырга, хуу дузалал ажил-агыйында чылгы малдың сан-түңү 2015 чылда 55 чылгы, ооң иштинде 31 беден 25 кулуну камгалаан турган. 2016 чылда бо-ла чылгызы 76 баш четкен, 45 бе, 38 кулун, а дараазында 2017 чылда чылгының ниити саны 89 чедир өскөн, 53 бе, кулуннары 47 четкен, азы 83-тен 88 хуу чедир малдың чаш төлүн үш чылдың дургузунда өстүрүп ап келгени демдег-лексенчиг.

Виктор Хомушкунуң бо-ла бүгү ажил-агыйына өөнүң ишти база дыка улуг идигил. Олар үш ажи-төлдү өстүрүп, кижизидип турар. Оон ыңай Виктор Белек-оолович аныктарның дагыныкчызы, Чадаана хоорайның болгаш кожуунуң хөй-ниити ажил-дарына идепкейлиг киржип, деткикчилеп чоруур үлөгерлиг кижиге.

Вячеслав МОНГУШ,
«Чаа орук» солунуң редактору.

СҮМЕЛЭЭР-ДИР МЕН

«Аргументы и факты» («Аргументилер болгаш фактылар») деп солунуң тургустунганындан бээр таптыг-ла 40 чыл болуп турар.

Солунуң тургузукчузу болгаш баштайгы кол редактору Владислав Старков, ол кончуг дидим, угаанныг, организацы талантылыг кижиге турган. Ол солун ССРЭ турда база амгы Россияда эң-не хөй тиражтыг, номчукчуларлыг, ханы утка-шынарлыг солуннарның бирээзи.

Ук солунга ССРЭ-ниң, амгы Россияның эң-не билдингир шүлүкчүлериниң, чогаалчыларының, акдемиктериниң, шажынчыларының болгаш өске-даа көскү ажилдакчыларының материалдарын, интервьюларын доктаамал чырыдып келген. Солун бүгү делегейде болгаш Россияда кончуг чугула чүүлдерни чырыдып турар эң-не ат-алдарлыг солун деп билер мен. ССРЭ турар үеде-ле, 1990 чылда, бо солунуң экземпляры 30 миллион оранчок ажа берген. Ынчан «Аргументы болгаш факты» солуну төөгүдө бир-ле дугаар делегейде Гиннестин рекордтар номунче кири бижээн. «Аргументилер болгаш фактыларның» ССРЭ турар үеде кол сорулгазы шыңга, тодаргай чүүлдерге үндөзүлгөн барымдаалыг материалдар-биле партияның идеология кадрларын чепселээри турган.

Мен «Аргументы болгаш факты» солуну, комсомолдуң Мөңгүн-Тайга райкомунга ажилдап тургаш, 1981 чылдан эгелеп номчуп эгелээн мен. Оон бээр бо солунуң доктаамал чагыдыкчызы болгаш номчукчузу мен. Чаңгыс чыл чагытпайн баар болзумза, шуут сагыжым саарзыкта-

лып туруп бээр.

Бүгү делегейниң чуртарының экономиказын, ишти, даштыкы политиказы ол чурттарның удуртукчуларын долузу-биле анализте нарын айтырыгларын шуут зун чырыдып турар. Бо солун ылаңгыя удуртукчу кадрларга кончуг ажи-дузалы Оларның билиин бедидериге, арга-дуржулга алырынга дыка дузалаар. Россияны дүжүметтериниң, Күрүн Думазының депутаттарының чыл иштинде орулгаларын өңчү-хөреңгизин 1997 чылдан эгелеп эң-не башта чырыдып эгелээн солун база «Аргументы болгаш факты» Ынчан Россияның президентизи Б. Ельцин ол талазы-биле чарлыкка адын салган, оон бээр дүжүметтерниң чылда декларацияларын доктаамал парлап турар апарган.

Россияның барык шуут регионнарда солуннарда тускай капсырылгаларлыг боттарының регионнарының чидиг айтырыгларын чырыдып турар. Красноярск край, Хакасия болгаш Тыва Республика боттарының регионунда чедер-четпес айтырыгларын чырыдып турар тускай капсырылгалыг. Капсырылгада Тываның, Красноярск крайның, Хакасияның удуртукчулары боттарының регионунда чугула айтырыгларны, арга-дуржулгазын солун таварыштыр чырыдып турар. Ол хамаанчок бо солуну делегейниң 60 хире чурттарының чурттакчылары чагыдып номчуп турар.

Ынчангаш ылаңгыя удуртукчу кадрлар бо солуну доктаамал чагыдып алгаш, номчурун сүмелээр-дир мен.

Оюн-оол АМЫРТАК,
күш-ажылдың
хоочуну.
Мугур-Аксы суур.

ТОЗАН ХАРНЫ ТООВАС БАШКЫ

1947 чылдың июль 3-те үжүк-бижик чок чораан хожудаңгай Тывавыстың баштайгы чаңгыс 10 класын дооскан, сургуулдар Кызылдың № 2 школасын бирги тыва ортумак школа болдурупкан.

БАШТАЙГЫ 19 ОНГУ КЛАССЧЫ

Ол хүн Тывага бир дугаар көзүлген билигнин директору Очур чуга (школаның директору Очур чуга). Тока баштаан партия болгаш ачак төлээлери-биле бо төөгүлүг алуушкунга кады келген Анчымаа ертек тывыскан. Төөгүнүн бир ар-ажыткан болуушкунун 70 чыл алганын чүгле бо № 2 школа эвес, өредилге яамызы, бүгү өөредилге алгаш чагырга черлери, хамык

жилер. Боларның, ылаңгыя Ленинградче хары угда өөренип чораан 11 эштериниң төөгүге арттырган изин онзазынмас аргам чок. Мону мен бөгүн Кенин-Лопсан Монгушка база Наталья Тараага чугаалап болур мен.

52 ЧЫЛДЫ – ЧОНГА!

Баштайгы тыва онгу классчы Наталья Натовна Тараа 52 чыл дургузунда чонунга үзүк чок бараан болгаш, чүгле 70 харлыында хүндүлүг дыштанылгаже үнген. Ооң 90 чыл дуртук оруу 1928 чылдың август 18-те Тес-Хемниң У-Шынаадан эгелзэн. Ачазы Нат Тайлак биле авазы Досаң чаш уруунун ийи муң чылдың ийиги он чылында чаартылга көрүп сайыыргап, интернет көрүп идээргеп орар апаарын кайыын билгеннер деп. Хөгжүлдө ол хире болган, ооң хөдөлдирикчизи Наталья боду.

86 харлыг башкы 78 харлыг өөреникчизи-биле школасының 85 чыл оюнда. Чурукту 2014 чылдың октябрыда тырттырган.

шкылар база чон 2017 чылда дем-гелзэннер.

Тывага баштайгы 10 класстың 19 оозукчузу шуптузу комсомолчулар. Ардан журналист болган Андрей ачаан-оол алдын, а Тес-Хемге комсомол райкомун секретарьлаан түкчү Александр Төгү-оол, эртем-болгулаан Юрий Аранчин, Сат луу, Алексей Делгер-оол мөңгүн медальдарны аттестат-биле кады ганнар. Бо чаңгыс классчылардан энгүш Кенин-Лопсан база эртемден Арагачы (Чадамба), Куулар Оргу, Наталья Тараа, Григорий Дарыма, дия Уйну-Кара (Ондар), Екатерина Таан-оол башкылар болуп, чаа ддрларны кижизидип келгеннер. Арның 11-и Ленинградка кады ренип баргаш дээди эртемни чедип таннар.

Таңды-Тываның баштайгы онгу азының 19 доозукчузу шуптузу рунгаар чүткүлдүг, хөй-ниитичи дрлар болгулаан. С. Сүрүң-оол ном дүрер черни удуртуп турда, аңаа кылдап турган Кенин-Лопсан, Очур-база мээң-биле кады "Тываның ыяктарына" турган Василий Бора-өөевичилер-биле хөй-ле шефтерге, орум-чурум тудар дежурныйла-шкыннарга кады кириштим. 1965 чылдың май 31-де пионер лагериниң аштан тургаш, терезин аразынаг кан чуургаларлыг кушкаш уязын ыгаллап кааныысты Кенин-Лопсан ара-Хөөевич ам-даа утпаан чорду. Тес-Хем хоочуннарының даргазы рган Григорий Дарыма-биле кады кудукчу Кидиспейге тураскаал тургу-ар шимчээшкинге база кады кижип рдуус.

Тыва чонун аразындан эң баштай клас дооскан болгаш аттестат лан 19 кижиниң шуптузу улус ажил-тыйын хөгжүдеринге, аныяк-өскенни кижизидеринге болгаш эртем-бил-иглиг кадрларны белеткээринге элптиг үлүүн кириген. Ынчангаш арның боттары-даа, салгалдары-аа, өөреникчилери-даа – идепкей

Ам 1937 чылдың 11 айның 12-деги "Аревз шынын" көрүптээлиңер.

Ынчан У-Шынаага келген культура сайыды (өөредилге яамызы ынчан турбаан) Седип-оол Тановтун чугаа-зындан үзүндү: "Бо чылдың 11 айның 1-де ТАР-ның культура яамызы маңаа 34 сургуулдуг кирип өөренир кышкы школаны ажыдарын шийтпирледи..." Ол 34 бирги классчыларның бирээзи бичии Наталья болган. Ындыг чаа школа чонун 42 шары чүгү кургаг тал эккеп бергенинге школа эргелекчизи Севил Иргит, суму даргазы Дарзыг Чооду, нам үүрүнүң даргазы Седеней, башкы Эренчин суглар өөрүп турганнар. Наталья ооң соонда Самагалдай 7 чыл школасындан Кызылга чеде бергени ол. А чажында эжиин ашкан школасы сагышка келбишаан.

Үжүк-бижик тыттып турар Үжен чылдар хайымында Үндезинин – таваан салган Үстүү-Шынаа школасы, Үргүлчү-ле сагышка кээр Үлегерлиг школавыс.

Үжүк-бижик өөрениринге, чаа амыдыралга болгаш культурага чаңгыгарына үлегер болган бо школа Советтер ажилдакчызы Шулуу-Маадыр Чооду, бирги болгаш кара чаңгыс тыва поляржы Владимир Чооду, бирги эртемнер доктору Александр кунаа-даа өөренип эгелзэн. Бо чаңгыс классчызының адын Самагалдай шко-лазынга тывысканынга 90 харлаан На-талья Натовна аажок чоргаарланыр.

ОЛ ДЫЛ ЧОК, ОРУК МУҢГАШ

Ол-ла чарык, бо-ла чарык Ийи чурттуг болурумгай. Оозу – орус, моозу – тыва Ийи эштиг болурумгай.

Тывавыс Совет Эвилелинге кат-тыжа бээр-ле, интернационалчы найырал кыптыга берген. Орустар безин кожамыктажыр:

Кайда чораан?
Самагалдай.
Чүңү кылган?
Шалтай-болтай.

школаның программасында чок. Ийе, 1946-1947 өөредилге чылында Тыва автономнуг областың тыва школа-ларынга бо дылды өөретпес турган. А онгу класс бүгү Тывада чаңгыс бо. Ооң доозукчулары дээди эртем чедип алыр ужурлуг, а Тывада чаңгыс-даа ындыг өөредилге чери чок.

Ынчангаш доозукчу класстың удуртукчу башкызы боду тускай про-грамманы өскээртен үлегерлээш, 19 өөреникчизин орус дылга өөредип ки-рипкен. Олар база амырай бергеннер: "Орус дылды өөренип аал!"

Он-он, чүс-чүс аймак чоннар Орустажып чугаалажыр, Ону билбес кижилерге Орук муңгаш, эжик хаагылг.

Үнү чоктар имнежиңтер, Үжүк-биле бижижиңтер, А бо дылды билбес кижиги Азадып артып калыр.

Ынчангаштың орус дылды Ылап кызып өөренип аал. Ынчалза-даа тыва дылды Ышкынмас бис, чидирбес бис.

Тыва школаларның программа-зынга орус дыл 1948 чылдан бээр кирип эгелзэн. Ынчалза-даа, чижээ-лээрге, Самагалдайның баштайгы онгу классчылары чүгле 1956 чылда школа дооскан. Саша Санзар-оол ал-дын медальдыг болган. Ынчалза-даа тыва школага орус дыл өөренирин 1946 чылда-ла эгелеп каан баштайгы онгу класс Кызылдың № 2 школасын-дан дээрзин утуп болбас. Ооң удур-тукчу башкызы Регина Рафаиловна Бегзиниң 1947 чылдың июль 3-те бол-ган доозукчулар кежээзинге чугаазын бижээн кыдыраажын академик Аран-чин-даа, Елизавета Боракаевнадан-даа каш-даа катап ап номчаан мен. Улуг шугумнуг кыдырааштың ийи ар-нында чүве. Ол төөгүлүг документ ам-даа ында. Ону Регина Рафаиловнаның бодунга база чугаалаан мен.

Наталья Натовна Тараа (Куңгаалай), ооң алды ажы-төлүн билбес кижиги ховар-ла боор оң. Уругларының ача-зы Виктор Парыылович Куңгаалай база башкы. Шуурмактың база На-рын школаларының бирги директору чорду. Сөөлгү чылдарында кожуунга машина мунуп, чолаачылап чораан. Кайызы-даа хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, сан-түң чок шефтер, суртаал болгаш агитация ажылы чай бербес. Ажы-төлү, оларның салгалы...

Каадыры эмчи эртемниг, кадык-камгалал ажылының тергенин. Зоязы харылзаа салбырынга ажилдап чо-раан дуржулгалыг хоочун. Дадары база дээди эртемниг санитар эмчи. Тамаразы авазын дөззэн алдарлыг башкы, хаакка база стол теннисинге Тываның каш дакпыр чемпиону. Владимир – техниканы дендии билир дуржулгалыг чолаачы. Рая-зы база эмчи шугумунда ажилдап чоруур болгаш каш дакпыр шаңнал-медальдың эдилекчизи. Светлана-зы дээди эртемниг экономист, социал-камгалал ажылының хоочуну. Олар ооң салгалы-дыр, а херек кырында кол айтырыг – чонун муң-муң ажы-төлүн өөртөк болгаш кижизиткен.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Наталья Натовна Тараа 2018 чылдың августа 90 хар-лаан, аңаа байыр чедирип, ооң солун чугаазын дыңнап, кады шайлап орган кижиги бүрүзү хоочунунун 90 харны шоо-луг тоосавазын эскерген боор.

АССР, область, ТАР, Амгы Тыва республика Эргилделер бүрүзүнге Ээлчээн, үлүүн кириген башкым.

Тоожок эрги Тывадан бээр Доозунналдыр чурттаан башкым. Тоолзуг амгы үевиште

Тозан харны тоовас Башкым.

Мугур 30 чыл бурунгаар азы школа доосканының 40 чыл оюнда Тываның баштайгы онгу классчылары төрзэн школасынга 1987 чылдың июль 4-те ужурашкан. Ол дугайын 1988 чылдың №68 "Улуг-Хем" сеткүүлде бижээн.

Чооду КАРА-КУСКЕ,
1943 чылдың бирги
классчызы.

Тываның аржааннары

САГЫШ ЫШКАШ БОЛГАН БОЛЗА...

Чоокта чаа Өвүрнүн Саглы бажында Адарган аржаанынга чедип, ол черниң арыг агаарын тынып, аржаанга каксып, эм шынарлыг суун ижип, сагыш хандыр дыш-танып алгаш, сурагылыг аржаан дугайында биживес аргам чок болду.

Бо аржаанны мээң кырган-ачам Дочун Оор-жак (шола ады Аскак-Дарга) шаанда эмдик аътка октаткаш, үттүг чарны кемдээш, кара сугга чеде бергеш шаптанып эмненип тургаш сегип алган дээр. Ынчангаш Саглы чону аржаанны эге баштай Аскак-Дарга аржааны деп адап турган. Чоорту аржаан боду Адарган деп адаар (бедии 3000 м. чыгыы) улуг дагның эдзээнден агып үнген боорга, Адарган аржааны деп адай беген. Ынаар кандыг-даа машина шаптараазын чок чедип турар. Саглы суурдан үнгеш Мөңгүн-Тайга оруу-биле өскээш, 20 ажыг километр чорааш, аржаанче ээптерге, 5 километр болгаш чеде бээр.

Адарган аржааны бодунун тургузуунун, шына-рының талазы-биле Тывада эң шыырак аржаан деп эртемденнер санап турар. Аржааннар шинчи-лээр талазы-биле тускай эртемниг Кара-кыс Арак-чаа баштаан эртем ажилдакчылары аржаанның суун хөй катап Томскиниң эртем-шинчилел институтунун лабораториязынга алпарып шинчи-лээш, ук аржаанның тургузуунда радон, кальций, магний чижектег өске-даа ховар бүдүмелдер барын тодараткан. Ынчангаш аржаанның күжү 6 аңгы аарыгларны эмнеп болур деп санап ту-рар. Ол дээрге сөөк-даяк, чүстөр, оорга-моюн, чүрек, ижин-хырын аарыглары болгаш өске-даа. Ылаңгыя чартыктаан улуска аржаан онза дузалыг. Шуут кылаштап албас кылдыр чартыктаан улус безин аржаанга 2-3 чыл киргеш эттинип, кылаштап турар апарган таварылгалар хөй.

Адарган даа аң-мең-биле байлак, изиг-оъттуг одар-белчиирлерлиг. Ында сыын-мыйгак, те-чуңма, өрге-тарбаган, дилги, бөрү, куштардан улар турлагжаан. Саглы чону төөгү шагдан Адарганга малын малдап, ыдыктыг аржаанын хумагалыг эдилеп, аарыг-аржыын экиртип ап, тодуг-догаа чурттап чорааннар. Ооң бир чижээ, мээң акым Көк Куулар (шола ады Кара-Боо) аржаан чанынга кыштап, чайлап, кырган-ачазының ажыдып каан аржаанын кадарып хайгаарап, назынының чар-тыын күрүнениң малын өстүрүп чурттап чораан.

Адарган аржаанынга кадыын экижидип, дыш-танып барган чонун саны чылдан чылче өзүп турары өөрүнчүг. Ат-сурагылыг аржаанывысты моон-даа сонгаар эки сайырадып, хөгжүдүп, аңаа барган чонга таарымчалыг байдалды тургузуп бээрин ону харылап турар Рокки биле Шонча-лай Ооржактарга күзедим. Бо аржаанны чоорту турисчи база кылдыр дерип кылып алыр болза, чүгле Тывадан эвес, а кожавыс регионнарда-даа улус адап-сурап чорааш дыштанып чедип келири чугаажок. «Сагыш ышкаш болган болза, Саглы ышкаш хову болза» деп чонун чечен-мерген сөзүнде дег, Адарган аржаанынга деткиччилээр акша-хөреңгилег организациялар тытты-даа бээр чадавас.

АДАРГАНЫМ

Адым-хөлүм мунуп алгаш,
Алды артты ажып чорааш,
Адап-сурап чедип келдим,
Аржаан суглуг Адарганым.

Малын малдап чурттап чораан
Малчын арат Ооржак Дочун,
Аржаанның суун эң-не баштай
Ажиткаштың ады алгаан.

Улуг-Дагның эдзэ черде,
Уйгур тыва эртинге байлаа.
Ажы-төлүң, өргүн чонуң
Аржааныңны чалап алыр.

Адарганның шыпшык бажын
Ажып келгеш харап ор мен.
Төрзэн чуртум Саглы-Бажы
Дөгережи көстүп келди.

Арзайты хем, Куу-Даг бели,
Ак-Хем бажы Ала-Чагы,
Ханы, Хөну-Кара-Суглар,
Хараар-Тей-даа мыяда бо.

Мурнуу чүкте арга-эзим,
Муңгаранчыг чайлаа база
Арга-Бели, Аңгыракты
Адышта дег көрүп ор мен.

Сайлыг-Ооруу, Теректиг-Хем,
Сарай чоогу Кезек-Терек,
Улуг, Биче Бош-Даглар
Угаанымда хевээр арты.

Аржаан сууңга каксып чунуп,
Агаарыңны хандыр тынып,
Чеди хондур аржааннап,
Черге чедир мөгейдим.

Александр КУУЛАР.
Кызыл хоорай.

Акция "Школага белеткениринге дузалаш"

КАРАКТАРЫНДА ӨӨРҮШКҮ ДОЛГАН...

Кызыл кожуунун төп эмнелге коллективин хоргадалда уруглар-биле.

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Улаштыр Сукпак сумузунда социал байдалы берге 2 өг-бүлөгө четкеш, оларның школачы ажы-төлүнгө өөредилге херекселдери база идик-хеп-биле хандырган. Бирги классче кирер Найдан биле 7 классчы Аэлитага берген белек-

тери дыка таарышкан. Оларның авазы Аймира Хертек бо үеде ажыл чок, ооң дооскан эртеми эге класстар башкызы. Оларның чаңгыс деткимчези — кырган-авазы Нина Полум-ооловна. "Кожуунун социал адыр ажылдакчылары бистерге үргүлчү деткимче көргүзүп турар. Улуг

уруувус бо чайын "Чагытай" лагеринге халас путевка-биле дыштангаш келди" — деп, кырган-авазы өөрүшкүзүн илеретти. Ол ышкаш авазы Аймира Артас-ооловна Кызыл кожуун чагыргазына база социал ажылдакчыларга уругларына мындыг дуза көргүскенинге канчаар-даа аажок

өөрүп, уруглары ам школага белек дин чугаалады.

Ол-ла ышкаш ийи ажы-төлдүг Оюу Владимировна Чүлдүмнүн уруглары база школачы херекселдерини, идик-хеп-биле социал ажылдакчылар чедирдилер.

Шак-ла мындыг адрестиг дузаны социал деткимче төвүнүн учедунда туогуз-бүлө бүрүзү алыр дээрзин Айы Алексеевна дыңнатты. Бо акция сентябрь 15-ке чедир уламчылаар. Республикада чарлаттыгган бо акцияга Кызыл кожуун идепкейлиг киржи, буянныг уруг херекти кылып турарын олар-биле кичире чорааш көрдүм.

Алдынай Со

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттыгган чурукта

Акция үезинде.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

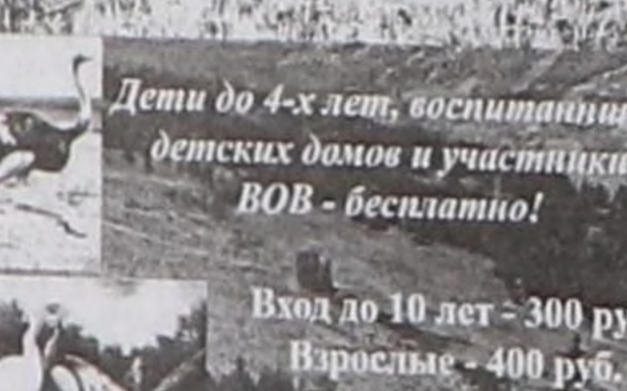
ЧАРЛАЛ

Внимание! Внимание! Внимание!

В городе - зоопарк "Лигер" с 29 августа до 24 сентября

ЗООПАРК "ЛИГЕР"

Представляет более 50 видов животных, среди которых белые тигры, черные пантеры, львы, тигры, африканские леопарды, альпаки, страусы, обезьяны, павлины, верблюды и многие другие животные. Уникальное явление: детёныши льва и тигра - лигры и лилигры. *Работают карусели и аттракционы; *Фото с животными - бесплатно! *Катание на пони. Ждем вас по адресу: ул. Московская, д.70 (с левой стороны спорткомплекса "Субедей"). **Режим работы: с 10:00 до 20:00 часов.

Дети до 4-х лет, воспитанники детских домов и участники ВОВ - бесплатно!

Вход до 10 лет - 300 руб. Взрослые - 400 руб.

Тел.: 8-983-141-99-19, Зоопарк "Лигер"

ВПЕРВЫЕ В КЫЗЫЛЕ

Вашу рекламу прочтет вся Тува на страницах газеты «ШЫН». «ШЫН» — газета, которая распространяется по всей территории республики.

РЕКЛАМА в газете «ШЫН». 8(39422)2-18-10, 89235522070, ☎ 89293589721

солунуң сайтызы://shyn.ru

электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражи: 10926 экз. Үндүрүлгениң тиражи: 3525

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.О. ХЕРТЕК.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100, каб. 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.О. Хертек — 2-01-35.
Кол редакторнуң оралакчызы Д.С. Монгуш — 2-17-91.
Секретарь А.А. Лагзы — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, С.С. Кужугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтилер-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлөтпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д.Б.Түлүш).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. Ш.Н. Ховалы) — 2-17-94.
Култура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян).
Очулга (редактору А.К. Ооржак).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики
Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албаннун Тыва Респуб-
лика талазы-биле эргелели «Шын»
солуну 2012 чылдың декабрь 3-те
бүртүккэн. Херечилелдин дугаары — ПИ
№ ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан.
(Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттыгган материалдарның
торларының бодолдары редакцияның туружу-биле
дүүшпейн барып болур. Айыттыгган саннары болгаш
өскө-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар
боттары харылаар.

Чаңдылга индекс: хуу кижилерге — 11530,
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш катал үнер.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлагаш дужааганы:
график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.
Солун калбайн барганда, 3-14-94 телефонго роглаш.